

УДК 658.0:504(477)

Копилюк О. І.,

korylyuk@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-0977-1309,

Researcher ID: F-3146-2019,

д.е.н., проф., завідувач кафедри фінансів, економічної безпеки, банківської справи та страхового бізнесу, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Миценко Н. Г.,

talami1412@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0337-8346,

Researcher ID: F-7270-2019,

д.е.н., проф., професор кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Мищук І. П.,

igmislog@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-5661-0164,

Researcher ID: F-4185-2019,

д.е.н., проф., професор кафедри підприємництва, торгівлі та логістики, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ФОРМУВАННЯ ЕКОСИСТЕМИ СТАРТАПІВ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ, СТАН, ПОТЕНЦІАЛ ЗРОСТАННЯ

Анотація. Проведено аналіз сучасного стану екосистеми стартапів в Україні, виявлено тенденції зміни індикаторів інноваційного розвитку економіки України під час війни, визначено потенціал зростання стартап-екосистеми. Метою статті є дослідження теоретичних підходів до формування екосистеми стартапів, уточнення її сутності та складу в організаційно-функціональному аспекті, аналіз стану екосистеми стартапів України в 2022-2024 рр. та ідентифікація потенціалу її зростання. Доповнено сутнісно-критеріальні ознаки стартапу наявністю високого інтелектуального потенціалу фаундерів та здатностей до командної роботи. Запропоновано розглядати екосистему стартапів як сукупність організаційних структур та інституцій, об'єднаних навколо стартапів з метою підтримки генерування стартап-ідей, створення умов для розвитку стартап-проектів і стартап-компаній в умовах невизначеності та ризиковості. Обґрунтовано функції екосистеми стартапів. За допомогою Global Startup Ecosystem Index досліджено сформованість умов для створення екосистеми стартапів в різних країнах та місце України в рейтингу стартап-екосистем в 2022-2024 рр. Виявлено наявність шести українських міст в світовому рейтингу топ-1000 найкращих міст для розвитку стартапів в 2024 році. Підтверджено значний рівень локалізації екосистеми стартапів України в регіональному розрізі, концентрацію найкращих стартапів в Києві, підвищення рейтингів Львова, Харкова та Одеси через вимушену міграцію стартапів під час війни. Розглянуто світову структуру стартапів за сферами діяльності та сцену стартапів в Україні, яка переважно представлена в програмному забезпеченні та великих даних, електронній комерції та роздрібній торгівлі, маркетингу та продажах. Наведено приклади успішної реалізації стартап-проектів за галузями та обсяги залучених ними коштів. За динамікою індикаторів Глобального інноваційного індексу України визначено головні проблеми розвитку інноваційного підприємництва та стартап-екосистеми. Запропоновано збільшувати чисельність стартаперів через стимулювання другої хвилі фаундерів-працівників стартапів з відповідним досвідом, популяризацію культури стартап-підприємництва серед студентської молоді та інших соціальних груп. Наголошено на можливостях програм міжнародного сприяння та європейських ініціатив для інкубаційної й акселераційної підтримки українських стартапів, покращення їх фінансування, полегшення доступу до партнерів, ринків, випробувальних стендів, освітніх та менторських програм. Подальших досліджень заслуговує вивчення шляхів імплементації досвіду стартап-екосистем провідних за рівнем розвитку інноваційного підприємництва країн у повоєнне відновлення економіки України.

Ключові слова: інноваційне підприємництво, стартап, стартап-ідея, стартап-компанія, екосистема стартапів, бізнес-інкубація, масштабування стартап-компаній.

Kopyliuk O. I.,

kopylyuk@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-0977-1309,

Researcher ID: F-3146-2019,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance, Economic Security, Banking and Insurance Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Mitsenko N. G.,

talami1412@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0337-8346,

Researcher ID: F-7270-2019,

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Mishchuk I. P.,

igmislog@ukr.net, ORCID: 0000-0001-5661-0164, Researcher ID: F-4185-2019,

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Entrepreneurship, Trade and Logistics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

FORMATION OF THE STARTUP ECOSYSTEM IN UKRAINE: THEORETICAL BASIS, STATUS, GROWTH POTENTIAL

Abstract. *An analysis of the current state of the startup ecosystem in Ukraine was conducted, trends in changes in indicators of innovative development of the Ukrainian economy during the war were identified, and the growth potential of the startup ecosystem was determined. The purpose of the article is to study theoretical approaches to the formation of the startup ecosystem, clarify its essence and composition in the organizational and functional aspect, analyze the state of the startup ecosystem in Ukraine in 2022–2024, and identify its growth potential. The essential criteria for a startup are supplemented by the presence of high intellectual potential of the founders and teamwork skills. It is proposed to consider the startup ecosystem as a set of organizational structures and institutions united around startups to support the generation of startup ideas, create conditions for the development of startup projects and startup companies in conditions of uncertainty and risk. The functions of the startup ecosystem are substantiated. Using the Global Startup Ecosystem Index, the conditions for creating a startup ecosystem in different countries and Ukraine's place in the startup ecosystem ranking in 2022–2024 were investigated. It was revealed that 6 Ukrainian cities are in the world ranking of the top 1000 best cities for startup development in 2024. A significant level of localization of the Ukrainian startup ecosystem in a regional context has been confirmed, with the concentration of the best startups in Kyiv, and the increase in the ratings of Lviv, Kharkiv, and Odessa due to the forced migration of startups during the war. The global structure of startups by industry and the startup scene in Ukraine, which is mainly represented in software and big data, e-commerce and retail, marketing and sales, are examined. Examples of successful implementation of startup projects by industry and the amount of funds raised by them are given. Based on the dynamics of the indicators of the Global Innovation Index of Ukraine, the main problems of the development of innovative entrepreneurship and the startup ecosystem are identified. It is proposed to increase the number of startups by stimulating the second wave of founders-employees of startups with relevant experience, popularizing the culture of startup entrepreneurship among student youth and other social groups. The opportunities of international assistance programs and European initiatives for incubation and acceleration support of Ukrainian startups, improving their financing, facilitating access to partners, markets, test beds, educational and mentoring programs were emphasized. Further research is warranted to study ways to implement the experience of startup ecosystems of countries leading in terms of innovative entrepreneurship development in the post-war recovery of the Ukrainian economy.*

Key words: innovative entrepreneurship, startup, startup idea, startup company, startup ecosystem, business incubation, scaling startup companies.

JEL Classification: B41; F29; M13

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2025-82-12>

Постановка проблеми. Просування України на шляху досягнення Цілей сталого розвитку ООН 2030 задля подолання бідності, нерівності та кліматичних змін нині ускладнилося умовами воєнного стану, потребою відстоювання незалежності країни

та захисту життя українців. Разом з тим, реалізація 17 Глобальних цілей, які не перестали бути важливою складовою сталого економічного розвитку країни, в період її повоєнного відновлення потребує переосмислення і нового погляду на важелі, які

сприятимуть швидкому підйому економіки та зростанню добробуту населення. Вважаємо, що в цьому сенсі тригером має стати розвиток інноваційного підприємництва, зважаючи на такі обставини:

1) це дозволить забезпечити інноваційно-технологічний розвиток економіки на якісно новому технологічному рівні без повернення до відновлення традиційної (старої) системи виробництва;

2) враховуючи євроінтеграційні прагнення України, це відповідає європейській політиці розбудови Європейського дослідницького простору (Пакт з досліджень та інновацій);

3) накопичений іноземний досвід створення нових типів підприємств, форм підприємництва, розвитку стартапів та екосистем стартапів може бути використаний для інноваційного прогресу та повоєнної трансформації української економіки;

4) стрімкий розвиток передових технологій (особливо, з використанням технологій штучного інтелекту), наукові дослідження і розробки, які під час війни активізувалися у військово-оборонній сфері, можуть стати основою інноваційного прориву в національній інноваційній системі;

5) в країні уже накопичений певний досвід інноваційного підприємництва, створений вагомий інноваційний потенціал, формується культура стартап-проектів, стрімко зростає зацікавленість молодих креативних фахівців в реалізації бізнес-ідей, розвивається екосистема стартапів.

Важливість розвитку інноваційного підприємництва, розуміння його як стратегічного важеля економічного зростання, бачення України як держави-лідера у сфері технологій та інновацій відображені в Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року [1] та в **Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України до 2030 року** [2]. Ключовими напрямками сприяння інноваційному бізнесу й стартапам визначені:

- відкриття ринків для новітніх технологій й інноваційних продуктів;
- розбудова й підтримка сучасної інноваційної інфраструктури;
- спрощення регуляцій у сфері інновацій;
- забезпечення доступу до фінансування для стартапів і бізнесу;
- розвиток людського капіталу, навчання й перекваліфікація;
- захист прав інтелектуальної власності;
- підтримка наукомістких та інклюзивних інновацій;
- зміцнення міжнародної співпраці для доступу до нових ринків і трансферу технологій [2].

Зазначене обумовлює важливість дослідження тенденцій і чинників розвитку стартапів в Україні, пошуку ефективних шляхів підтримки та забезпечення умов для створення екосистеми стартапів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність теми підтверджує досить значна кількість наукових публікацій, які стосуються різних аспектів теорії та практики інноваційного підприємництва, зокрема розвитку стартапів як в світі, так і в Україні. Характеристика стартапів та їх

видів наведена в працях Ю. Вознюка [3], Л. Гнипи-Черневецької [4], Н. Іванченко [5], О. Іляш [6], В. Константинова [7], О. Подскребко [5], Т. Сак [3], А. Сідлецької [5], Т. Стройко [7], О. Трофименко [6], Р. Федорова [8], М. Хаустова [9], О. Чернявської [4], Ван Чжицзюня [4], Л. Шостак [3] та ін.

Іноземний досвід розвитку екосистем стартапів та можливості його використання в умовах України вивчали Д. Антонюк [10], К. Антонюк [10], Д. Бондаренко [11], А. Данько [11], М. Хаустов [11], О. Юрченко [11], а створення вітчизняної екосистеми стартапів стало предметом наукового пошуку М. Бондаря [7], І. Губарєвої [12], В. Константинова [7], І. Литвин [13], С. Пермінової [14], Н. Ситник [14], В. Смачило [15], Т. Стройко [7], В. Халіної [15], Д. Чайки [15], М. Чупріної [14] та ін. Водночас, активний розвиток стартап-руху в Україні, функціонування стартап-компаній на різних етапах життєвого циклу посилюють проблему формування умов для вітчизняного інноваційного підприємництва, механізмів підтримки створення цілісної екосистеми стартапів.

Постановка завдання полягає у дослідженні теоретичних підходів до формування екосистеми стартапів, уточненні її сутності та видового складу членів в організаційно-функціональному аспекті, проведенні аналізу стану екосистеми стартапів України в 2022-2024 рр. та ідентифікації потенціалу її зростання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Витоки інноваційного підприємництва, яке в умовах Індустрії 4.0 та Індустрії 5.0 виступає передумовою сталого економічного розвитку, пов'язані із стартап-рухом. Досить детально сутність та підходи до трактування поняття стартапу вітчизняними та іноземними науковцями, міжнародними інституціями представлено в монографії М. Хаустова [9]. Автор пропонує розглядати стартап як "проект або компанію, що базуються на унікальній бізнес-ідеї та передбачають створення і масштабування інноваційного продукту, послуги або бізнес-моделі в умовах обмежених ресурсів" [9, с. 11], хоча в подальшому зазначає, що "стартап розглядається як нова компанія, що створена на основі стартап-проекту" [9, с. 122]. Т. Сак та Л. Шостак вважають поняття стартапу досить широким, різнобічним та одночасно комплексним; рекомендують розглядати його як процес, проект, новостворену організацію, сучасний бізнес з високим потенціалом, інновацію. Разом з тим, автори виділяють ознаки, що відрізняють стартап від підприємництва загалом: (1) обмежене фінансування – відсутність достатніх коштів для розробки та фінансування стартап-проекту; (2) інноваційність – спрямованість на створення та розвиток принципово нового продукту (нової послуги, нової технології, нових методів ведення бізнесу, ін.); (3) незначна чисельність працівників – нова ідея об'єднує кілька зацікавлених та креативних осіб; (4) гнучкість – здатність до зміни та адаптації стартап-ідеї до різних умов; (5) тимчасовість – після впровадження та початку виготовлення продукту стартап набуває ознак

бізнесу; (6) ризиковість – значна ймовірність нерезалізації стартап-ідеї та стартап-проекту [3, с. 44]. На нашу думку, серед сутнісно-критеріальних ознак [16, с. 473] варто зазначити й наявність високого інтелектуального потенціалу фаундерів стартапу та їх здатностей до командної роботи, оскільки ініціювання й реалізація стартап-ідеї потребує співпраці та продуктивної комунікації членів команди стартап-проекту.

Стартап-компанії на різних етапах життєвого циклу, з одного боку, потребують створення сприятливих умов та підтримки через високу ризиковість діяльності, з іншого – виступають основою відкритої динамічної екосистеми стартапів.

Розуміння стартап-екосистеми базується на ценологічному підході, який дозволяє трактувати її як сукупність взаємодіючих інституцій, що забезпечують стабільний розвиток стартапів [15]. М. Хаустов вважає, що “екосистема стартапу – це мережеве об’єднання організаційних структур різної форми власності, які забезпечують підтримку створення інноваційних стартап-проектів на різних стадіях їх життєвого циклу з наступним масштабуванням” [9, с. 199]. І. Литвин екосистему розвитку стартапів розглядає як динамічну самонаправляючу, еволюційну систему з великим рівнем невизначеності, що вимагає нового типу когнітивних навичок для співпраці різного виду організацій (приватних та державних, громадських і комунальних) [13, с. 62]. О. Дума та К. Завтура дають дещо спрощене трактування дефініції, наголошуючи на інтересах зацікавлених сторін: екосистема стартапів є набором різного роду та призначення організацій, які в сумі формують додану вартість на ринку через зростання капіталізації стартап-компанії, доходу інвесторів та вигоди кінцевого клієнта [17, с. 121]. Вважаємо, що екосистема стартапів – це сукупність організаційних структур та інституцій, об’єднаних навколо стартапів з метою підтримки генерування інноваційних стартап-ідей, створення умов для розвитку стартап-проектів і стартап-компаній в умовах невизначеності та ризиковості.

Узагальнення джерел [10-14; 17; 18] показує, що важливість екосистеми стартапів визначається виконуваними ними функціями:

- задоволення потреб в інноваційних продуктах і технологіях;
- розвиток інноваційного підприємництва в середовищі різних соціально-економічних груп потенційних фаундерів (університетська молодь, жінки, ветерани, мешканці сільських територій, IT-спільнота, ін.);
- збереження та примноження науково-технічного потенціалу в пріоритетних галузях (до таких належать: DefenseTech, MedTech, AI, EdTech, Agritech, GovTech, GreenTech, напівпровідникові технології, імерсивні технології, космічні технології, безпілотні технології та автономні системи, безпечний кіберпростір, Borderless Fluid Economy [2]);
- запобігання втратам інтелектуальних ресурсів та відтоку наукових кадрів за межі країни, зокрема внаслідок вимушеної міграції;

- підвищення ролі закладів вищої освіти у формуванні у здобувачів культури стартап-підприємництва, активізація наукової діяльності;

- участь у вирішенні проблем безробіття на регіональному ринку праці через сприяння створенню нових робочих місць;

- створення умов для нетворкінгу, комунікації та обміну інформацією; формування ринку інновацій;

- сприяння генеруванню бізнес-ідей та їх трансформації в інновації, бізнес-інкубації на ранніх етапах розвитку стартап-проектів та масштабуванню нових стартап-компаній.

Зважаючи на те, що для успішного розвитку стартапів життєво необхідними є державна підтримка в контексті законодавчого регулювання, інформаційна, інфраструктурна, інвестиційна, менторська та інша підтримка, до екосистеми стартапів можуть входити:

- безпосередньо стартапи на різних етапах життєвого циклу;

- місцеві органи влади, державні організації, зацікавлені в створенні локальних екосистем стартапів;

- великі корпорації, здатні придбавати стартапи;

- бізнес-інкубатори, акселератори, коворкінги тощо;

- компанії з надання юридичних, фінансових, консалтингових, освітніх, логістичних та інших послуг;

- науково-дослідницькі установи, дослідницькі центри, центри інновацій та розробок;

- заклади вищої освіти, задіяні в формуванні стартап-культури та навчанні майбутніх стартаперів;

- інвестиційні компанії, інвестиційні фонди, венчурні фонди, фінансово-кредитні організації;

- об’єднання роботодавців і підприємців, громадські організації, зацікавлені у сталому економічному розвитку, ін.

Звернемо увагу на те, що наявність стартапів-єдинорогів стає мотиватором для потенційних стартаперів та підвищує інвестиційну привабливість як галузі, так і території їх розміщення. Startup Ecosystem Map України [19] представлена 646 стартапами; 2 стартапи ідентифікуються як єдинороги з капіталізацією понад 1 млрд дол. США (Grammarly – цифровий помічник із написання текстів англійською мовою; People.ai – платформа штучного інтелекту для корпоративних продажів та маркетингу). За даними AVentures Capital, єдинорогами є 6 українських стартапів – Grammarly, People.ai, Creatio, AirSlate, Bitfury та GitLab. У майбутньому можуть стати єдинорогами 10 компаній [20].

Діяльність всіх учасників екосистеми стартапів дозволяє забезпечити їх ресурсну, формальну і неформальну підтримку, доступ до ринку.

Сформованість умов для створення екосистеми стартапів в різних країнах дозволяє відслідковувати Global Startup Ecosystem Index, який щорічно оприлюднюється в рамках Startup Ecosystem Report Глобального дослідницького центру стартапів та

інновацій StartupBlink. Зазначений індекс базується на бізнес-даних провідних аналітичних платформ (Crunchbase, Statista, SEMrush, Meetup, Bright data, ін.) і оцінює екосистеми за трьома групами показників-індикаторів: кількісними, якісними і показниками бізнес-середовища. Серед кількісних показників враховується безпосередньо кількість стартапів, кількість акселераторів, кількість коворкінгів, кількість стартап-подій (семінари, конференції, вебінари, воркшопи, інші заходи з популяризації стартапів). Натомість, серед якісних показників відображається середня чисельність учасників стартапу, рівень приватного інвестування, рівень підтримки стартапів акселераторами, залученість науково-дослідних центрів і ТНК, присутність глобальних стартапів, кількість і розмах глобальних стартап-подій та ін. Важливим для екосистеми стартапів у будь-якій країні є фактори бізнес-середовища, зокрема доступність та швидкість Інтернету, обсяги та рівень інвестування в наукові дослідження та розробки, кількість провідних університетів, рівень володіння населенням англійською мовою, кількість патентів в розрахунку на душу населення, наявність та доступність технологічних сервісів, ін.

З 2017 року оприлюднюється і щорічно оновлюється Global Startup Ecosystem Map, яка нині охоплює понад 150000 стартапів. Вона дозволяє визначити найкращі стартапи в 1000 містах і 100 країнах світу. Топ-5 найкращих країн для стартапів в 2022-2024 роках представлено в табл. 1.

Лідерство з великим відривом утримують Сполучені Штати Америки, де досліджено 71237 технологічних компаній; 621 стартап ідентифіковано як єдинороги. При цьому потенціал екосистеми стартапів США формується за рахунок фінансових (розвинутий механізм венчурного фінансування та інших джерел фінансування – інвестиційні фонди, банки, венчурні акселератори, бізнес-ангели), трудових (наявність висококваліфікованих трудових ресурсів), інноваційних (поширена і культивована стартап-культура,

креативність, інноваційність; лідерство в сфері досліджень та розробок) ресурсів та інституційної підтримки (державна підтримка інноваційного підприємництва, спрощені процедури реєстрації компаній). Разом з тим, топ-4 країн, в яких створені найбільш сприятливі умови для розвитку стартапів, лишається протягом 2022-2024 рр. незмінною, а в 2023-2024 рр. всі вони демонструють стабільну тенденцію до покращення рейтингу Startup Blink. Лише Швеція в 2024 році поступилася Сінгапуру на п'ятому місці цього рейтингу.

Протягом 2022-2024 рр. Україна входила до топ-50 екосистем стартапів світу, а в 2024 році Україна піднялася на 46-те місце в рейтингу стартап-екосистем за Global Startup Ecosystem Index. Порівняно з 2022 роком країна покращила свій рейтинг на 4 позиції й увійшла до топ-10 країн Східної Європи (9-те місце).

Сприятливість країни для стартап-руху частіше оцінюється за такими критеріями, як:

- рівень інвестицій у розвиток людського капіталу та загальний рівень компетентності робочої сили, присутності висококласних технічних і наукових талантів;
- потенціал країни в галузі досліджень і розробок;
- розвиток підприємницької інфраструктури;
- рівень ефективності використання місцевих активів для процвітання регіону, а також внутрішні та зовнішні процеси, які можуть впливати на якість венчурного бізнесу [11, с. 48].

За результатами дослідження екосистем різних країн, науковці [11, с. 51-52] сформуливали три кластера країн світу за рівнем розвитку екосистеми стартапів. При цьому Україну віднесли до третього кластера країн (загалом до кластеру входить 33 з досліджених 55 країн світу), які мають найнижчі показники за Індексом найбільш дружніх до стартапів країн світу, Глобальним індексом екосистем стартапів та кількістю стартапів на 1 тис. населення, хоча ці країни є перспективними для розвитку стартапів.

Таблиця 1

Топ-5 найкращих країн для розвитку стартапів та Україна в 2022–2024 роках [19]

Місце в рейтингу	2022		2023		2024	
	країна	рейтинг Startup Blink	країна	рейтинг Startup Blink	країна	рейтинг Startup Blink
1	США	195,4	США	198,1	США	215,0
2	Велика Британія	55,6	Велика Британія	51,2	Велика Британія	56,0
3	Ізраїль	45,1	Ізраїль	46,6	Ізраїль	51,6
4	Канада	35,3	Канада	34,5	Канада	38,3
5	Швеція	28,5	Швеція	27,1	Сінгапур	37,7
	Україна (50)	4,4	Україна (49)	4,6	Україна (46)	4,9

Топ-6 найкращих міст для розвитку стартапів в Україні в 2022–2024 роках [19]

Місце в рейтингу	2022			2023			2024		
	місто	Global Rank	Total Score	місто	Global Rank	Total Score	місто	Global Rank	Total Score
1	Київ	93	7,892	Київ	77	8,493	Київ	75	9,621
2	Одеса	742	0,325	Львів	491	0,518	Львів	397	0,843
3	Львів	749	0,320	Одеса	750	0,226	Харків	599	0,329
4	Харків	855	0,230	Харків	762	0,217	Одеса	682	0,261
5				Тернопіль	950	0,131	Тернопіль	962	0,129
6							Дніпро	969	0,126

Global Startup Ecosystem Index виокремлює топ-1000 найкращих міст для розвитку стартапів. В 2024 році в ньому традиційно лідирують американські мегаполіси Сан-Франциско, Нью-Йорк і Лос-Анджелес; Україну в цьому рейтингу представляють 6 міст (табл. 2). В 2022 році до топ-1000 найкращих міст потрапили 4 українські міста (Київ, Одеса, Львів, Харків), в 2023 році – додався Тернопіль, а в 2024 році – Дніпро.

Зі значним відривом від інших міст лідирує стартап-екосистема Києва, який займає 75-те місце у Global Rank (5-те місце у Східній Європі). При цьому стабільне зростання в глобальному рейтингу, в українському рейтингу демонструють лише Київ та Львів. За останній рік значно наростили рейтинг Львів (+94), Харків (+163) та Одеса (+68), що може пояснюватися вимушеною міграцією команд стартапів у більш безпечні регіони країни під час війни. Разом з тим, І. Литвин вказує на існування тісного зв'язку між рівнем урбанізації міст, станом розвитку транспортної, соціальної, фінансової інфраструктури, якістю місцевого управління та ефективністю формування стартап-міст і центрів інновацій [13, с. 61]. Вивчення розміщення стартапів України в регіональному розрізі свідчить про значну локалізацію екосистеми стартапів: в 2024 році найкращі українські стартапи були зосереджені в Києві (Mobalytics – персональна аналітика продуктивності для конкурентних геймерів і кіберспорту; Restream – платформа для одночасної трансляції та аналізу відео в прямому ефірі; Ajax Systems – розумні системи безпеки та пристрої для розумного будинку; Liki24 – сервіс аналізу цін та наявності ліків у аптеках; Reface – створення персоналізованого контенту із застосуванням технологій AI/ML; Mate academy – онлайн-платформа для вивчення програмування та пошуку першої роботи в IT; HealthJoy – надання персоналізованих рекомендацій та спрощення роботи з охорони здоров'я), Вінниці (LetyShops – кешбек-сервіс), Запоріжжі (Livestream – сервіс потокового відео), Чернігові (Snovio – пошукова система зв'язків, контактів, іншої особистої інформації для рекрутингу, залучення нових інвесторів і клієнтів).

Світову структуру стартапів за сферами діяльності можна розділити на основні 11 підгалузей: стартапи у сфері програмного забезпечення та великих даних – 31,95%; стартапи у сфері медицини, що представлені медичними технологіями – 12,83%, фінансові технології – 10,43%, соціальні мережі – 9,74%, електронна комерція – 9,47 %, ін. [6, с. 27]. Сцена стартапів в Україні в 2024 році переважно представлена в програмному забезпеченні та великих даних (276 стартапів; 42,7%), електронній комерції та роздрібній торгівлі (71 стартап; 11,0%), а також у маркетингу та продажах (53 стартапи; 8,2%) [19].

Українська екосистема стартапів в 2024 році знаходилася на 35-му місці в рейтингу індустрії програмного забезпечення та даних. Найкращі стартапи (Mobalytics, LetyShops, Ajax Systems) залучили понад 110 млн дол. США. Вітчизняна екосистема стартапів посіла 53-тє місце у світовому рейтингу в галузі електронної комерції та роздрібно-ї торгівлі. Понад 16,1 млн дол. США залучили в 2024 році провідні стартапи в цій сфері: MyDutyFree (всесвітній центр безмитних покупок), Pricer24 (аналітичний сервіс, який надає ринкову інформацію в реальному часі), EWA.UA (оптимізація співпраці між страховиками та посередниками). Екосистема стартапів України займає 40-ве місце у світі за галуззю маркетингу та продажів. Найкращі стартапи залучили понад 26,8 млн дол. США: Erom Ad Server (комплексна платформа для керування рекламою з такими продуктами, як Erom Ad Server і Erom DSP), YouScan (платформа соціального прослуховування нового покоління на основі ШІ), Talkable (система реферального маркетингу в e-commerce) [19].

Скористаємося даними динаміки Глобального інноваційного індексу, який демонструє світові інноваційні тенденції та щорічний рейтинг інновацій 133 економік світу, для визначення головних проблем розвитку інноваційного підприємництва та, зокрема, стартап-екосистеми в Україні.

Україна у 2024 році посіла 60-те місце з показником 29,5, що гірше порівняно з 2022 та з 2023 роком (табл. 3).

**Місце України за складовими Глобального інноваційного індексу
у 2022–2024 рр. [21]**

Складові рейтингу	2022 р.		2023 р.		2024 р.	
	місце	бали	місце	бали	місце	бали
1. Інституції	97	47,4	100	38,4	107	30,8
Інституціональне середовище	107	46,5	126	17,2	117	28,8
Регуляторне середовище	75	61,6	77	58,9	106	25,3
Бізнес-середовище	99	34,1	88	39,2	84	38,2
2. Людський капітал та наука	49	36,6	47	35,6	43	58,9
Вища освіта	40	38,3	37	38,2	49	37,2
Дослідження та розробки (R&D)	59	9,6	68	7,8	69	7,0
3. Інфраструктура	82	38,7	77	36,9	82	35,5
Інформаційні та комп'ютерні технології	63	74,9	59	72,6	56	75,6
Загальна інфраструктура	111	19,6	105	16,3	117	13,8
Екологічна інфраструктура	86	21,5	74	21,9	81	17,3
4. Рівень розвитку ринку	102	23,4	104	23,2	85	25,7
Кредитування	124	5,3	124	4,9	100	13,8
Інвестиції	107	1,4	107	1,2	103	2,6
Торгівля, диверсифікація та масштаб ринку	37	63,6	40	63,5	50	60,7
5. Рівень розвитку бізнесу	48	32,3	48	32,4	45	31,8
Працівники сфери знань	42	45,2	42	44,6	39	45,8
Інноваційні зв'язки	78	21,3	77	19,4	63	23,8
Поглинання знань	63	30,6	66	33,2	69	25,8
6. Результати у сфері знань та технологій	36	32,9	45	30,0	34	31,1
Створення знань	29	30,4	28	32,9	29	32,8
Вплив знань	48	32,8	71	25,3	60	27,8
Поширення знань	42	35,4	48	31,8	35	32,5
7. Результати творчої діяльності	63	19,8	37	34,6	68	23,7
Нематеріальні активи	62	29,7	19	52,4	69	25,8
Креативні товари та послуги	87	8,9	82	6,0	89	6,6
Креативність онлайн	42	11,0	44	27,6	39	36,4
Глобальний інноваційний індекс	57	31,0	55	32,8	60	29,5

За 2022-2024 рр. суттєве погіршення позиції спостерігаємо за такими складовими, як: інституціональне середовище (-10), регуляторне середовище (-31), дослідження та розробки (-10), торгівля, диверсифікація та масштаб ринку (-13), вища освіта (-9), вплив знань (-12). Натомість, покращені позиції України по складових рейтингу: бізнес-середовище (+15), інформаційні та комп'ютерні технології (+7), кредитування (+24), інноваційні зв'язки (+15), поширення знань (+7).

Наголосимо, що внаслідок війни відбулася значна втрата трудових ресурсів, зокрема як з точки зору чисельності працівників, так і з точки зору їх якісної характеристики. У першому випадку втрати обумовлені фізичним знищенням населення внаслідок обстрілів, мобілізацією працівників для оборони країни, вимушеною міграцією з окупованих територій та зон бойових дій за межі країни, припиненням господарської діяльності суб'єктами бізнесу. У другому випадку йдеться про втрату молодих, талановитих і креативних фахівців як інноваційно-інтелектуального потенціалу економічного розвитку. В певній мірі підтримка з боку інших європейських країн, які прихистили українців, дозволила зберегти багато технічних спеціалістів та ІТ-працівників; частина з них продовжує

працювати дистанційно з-за меж України. Важливо знайти важелі для повернення їх в Україну після війни, тим паче, що праця в інших країнах дозволяє набути певного зарубіжного досвіду та поглибити професійні компетентності.

Формуванню нової генерації фаундерів стартапів сприятиме популяризація стартап-культури серед працівників стартапів, які набули відповідного досвіду і можуть самостійно формувати свою команду для реалізації інноваційної стартап-ідеї. Про перспективність інноваційного підприємництва в Україні свідчить те, що багато розробників вирішують створювати власні стартапи, навіть маючи вигідні пропозиції з працевлаштування.

Розвитку стартап-мислення в студентському середовищі сприяє ініціатива УЕР “Підприємницький університет”, яка реалізується спільно з Міністерством цифрової трансформації України, Офісом з розвитку підприємництва та експорту, національним проектом Дія.Бізнес, Міністерством освіти і науки України, Міністерством молоді та спорту України, Українським фондом стартапів, ІТ-компанією Genesis і спрямована на розвиток підприємницької освіти в університетах. До цього проекту долучилися 96 університетів України, зокрема Львівський торговельно-економічний

університет. В освітній процес ЛТЕУ імплементовано освітню компоненту “Інноваційне підприємництво та управління стартап-проектами”, а отримані знання про започаткування стартапу здобувачі можуть практично реалізувати в рамках створеної науково-дослідної лабораторії “Innovation Development School”. УЕР також пропонує інкубаційну та акселераційну підтримку, менторські послуги та гранти для стартапів на ранній стадії.

Інша проблема українських стартапів – нестача фінансування, яка є традиційною проблемою початківців і зазвичай вирішується шляхом залучення власних коштів членів команди, краудфандингових платформ, венчурних фондів. В умовах війни міжнародна підтримка сприяла покращенню фінансування українських стартапів. Об’єм залучених ними коштів у 2024 році (понад 462 млн дол. США) збільшився вдвічі у порівнянні з попередніми роками (236 млн дол. США у 2022 році та 209 млн дол. США у 2023 році). Google запустив Фонд підтримки України, ЄС вперше включив цільову підтримку України в свою програму досліджень та інновацій Horizon Europe, а Network VC (США) заснували спеціальний венчурний фонд і програму підтримки українських стартапів.

Поточні європейські ініціативи для **розвитку науково-інноваційної співпраці ЄС з Україною** – ERA4Ukraine, Horizon4Ukraine, Програма стипендій EURIZON для України, ERC4Ukraine, MSCA4Ukraine (отримання стипендій у розмірі 25 млн євро в межах Програми Марії Склодовської-Кюрі для переміщених науковців з України) – доповнилися в **грудні 2023 року новими: новий офіс Horizon Europe у Києві, нова діяльність Європейської ради з інновацій (CPI) для підтримки української глибокотехнологічної спільноти, новий Центр спільноти Європейського інституту інновацій і технологій (ЄІТ)**. У межах програми CPI “Seeds of Bravery” надано 20 млн євро для розвитку українських стартапів та інтеграції до європейської інноваційної екосистеми, полегшено доступ до партнерів, ринків, випробувальних стендів, навчання й інвестицій. Грантовий фонд для українських стартапів та інноваційних компаній становить 12 млн євро; часто отримання гранта охоплює освітню програму та менторську підтримку. ЄІТ підтримує українських інноваторів, зокрема спеціальну групу джампстартерів ЄІТ “Відбудувати Україну”, “Червону калину”, спрямовану на визнання українських жінок-підприємців, та Ініціативу вищої освіти ЄІТ, яка підвищує інноваційний потенціал закладів вищої освіти.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Узагальнення результатів досліджень з проблематики розвитку стартап-руху дозволило доповнити сутнісно-критеріальні ознаки стартапу такими, як наявність високого інтелектуального потенціалу фаундерів стартапу та їх здатностей до командної роботи. Стартапи на різних етапах життєвого циклу, з одного боку, потребують створення сприятливих умов та підтримки через високу ризиковість діяльності, з іншого – є основою відкритої динамічної екосистеми стартапів.

Екосистема стартапів – це сукупність організаційних структур та інституцій, об’єднаних навколо стартапів з метою підтримки генерування інноваційних стартап-ідей, створення умов для розвитку стартап-проектів і стартап-компаній в умовах невизначеності та ризиковості. Важливість розвитку екосистеми стартапів визначається виконуваними ними функціями: задоволення потреб в інноваційних продуктах і технологіях; розвиток інноваційного підприємництва в середовищі різних соціально-економічних груп потенційних фаундерів; збереження та примноження науково-технічного потенціалу в пріоритетних галузях; запобігання втратам інтелектуальних ресурсів та відтоку наукових кадрів за межі країни; підвищення ролі закладів вищої освіти у формуванні культури стартап-підприємництва, активізація наукової діяльності; участь у створенні нових робочих місць; створення умов для нетворкінгу, комунікації та обміну інформацією; формування ринку інновацій; сприяння генеруванню бізнес-ідей, бізнес-інкубації стартап-проектів та масштабуванню стартап-компаній.

Проведений за допомогою Global Startup Ecosystem Index порівняльний аналіз дозволив оцінити стан екосистеми стартапів України в 2022-2024 рр., виявити значну локалізацію екосистеми стартапів, охарактеризувати сцену стартапів в Україні в 2024 році. Вивчення складових *Глобального інноваційного індексу України в 2022-2024 рр. сприяло ідентифікації* головних проблем розвитку інноваційного підприємництва та стартап-екосистеми в Україні.

Обґрунтовано потенціал зростання стартап-екосистеми в Україні за рахунок популяризації культури стартап-підприємництва, розвитку підприємницької освіти в університетах, використання можливостей міжнародного сприяння та європейських ініціатив для інкубаційної й акселераційної підтримки українських стартапів, покращення їх фінансування, полегшення доступу до партнерів, ринків, випробувальних стендів, освітніх та менторських програм.

Предметом подальшого дослідження вважаємо вивчення шляхів імплементації досвіду функціонування стартап-екосистем провідних за рівнем розвитку інноваційного підприємництва країн у повоєнне відновлення економіки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1351-р. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#n14>.
2. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#n12>.

3. Сак Т. В., Шостак Л. В., Вознюк Ю. С. Розвиток стартапів в Україні: теоретичні аспекти, тенденції, можливості. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 65. С. 43-48. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/65_2022/9.pdf.
4. Чернявська О. В., Гнипа-Черневецька Л. В., Чжищєнь Ван. Стартап як об'єкт інвестиційного процесу: сутність та життєвий цикл існування. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки*. 2017. № 5. С. 119-128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2017_5_16.
5. Іванченко Н. О., Подскребко О. С., Сидлецька А. О. Основні проблеми та перспективи розвитку ринку стартапів в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. № 4. С. 303-311. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2020_4_37.
6. Трофименко О. О., Іляш О. І. Порівняльний аналіз розвитку стартапів у світовій економіці. *Проблеми економіки*. 2023. № 3. С. 25-30. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001490306>.
7. Стройко Т. В., Константинов В. А., Бондарь М. М. Теоретико-методологічні основи формування стартап-підприємництва. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2024. № 2 (132). С. 104-109.
8. Федоров Р. К. Стан та основні напрями розвитку стартапів в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8783>.
9. Хаустов М. М. Стартапи: створення та масштабування : монографія. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2023. 224 с.
10. Антонюк Д., Антонюк К. Порівняльний аналіз екосистем стартапів у моделях розвитку країн Східної Європи: досвід післявоєнної реконструкції України. *Менеджмент і підприємництво: тенденції розвитку*. 2023. № 2 (24). С. 59-69. <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2023-2/24-06>.
11. Хаустов М. М., Данько А. Т., Бондаренко Д. В., Юрченко О. К. Дослідження екосистем стартапів країн світу для забезпечення їх економічного зростання. *Бізнес Інформ*. 2022. № 8. С. 47-59. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-8-47-59>.
12. Губарева І. Екосистеми стартапів в Україні: проблеми, тенденції, перспективи. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-95>.
13. Литвин І. В. Формування та розвиток екосистем стартапів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2022. Вип. 41. С. 61-65. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/41_2022ua/13.pdf.
14. Ситник Н. І., Пермінова С. А., Чупріна М. О. Розвиток вітчизняної екосистеми стартапів в умовах глобальних викликів сьогодення. *Економічний простір*. 2023. № 186. С. 81-87. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/186-14>.
15. Смачило В., Халіна В., Чайка Д. Формування локальної стартап-екосистеми. *Економіка та суспільство*. 2021. № 23. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-23-9>.
16. Міценко Н. Г., Міщук І. П. Стартап як інструмент реалізації інноваційного потенціалу. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2025. № 2. С. 471-475. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-340-74>.
17. Дума О. І., Завтура К. О. Екосистема стартапів в Європі: кращі практики та уроки для України. *Management and entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development*. 2021. Vol. 3, no. 1. С. 119-130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/meu_2021_3_1_12.
18. Тимошенко М. В. Інноваційні стартапи як чинник розвитку економіки: краща світова практика та досвід України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Вип. 33. С. 13-20. <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6618998>.
19. StartupBlink. URL: <https://www.startupblink.com/>.
20. Українські стартапи залучили \$462 млн у 2024 році. 21 березня 2025. *CodeUA*. URL: <https://codeua.com/uk/ukrayinski-startapy-zaluchyly-462-mln-u-2024-roczii/>.
21. *Global Innovation Index 2024. Unlocking the Promise of Social g Entrepreneurship*. 17th Edition. WIPO, 2024. 324 p. URL: https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/assets/67729/2000%20Global%20Innovation%20Index%202024_WEB3lite.pdf.

REFERENCES

1. Stratehiia tsyfrovoho rozvytku innovatsiinoi diialnosti Ukrainy na period do 2030 roku. Skhvaleno rozp. Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 31 hrudnia 2024 r. № 1351-r. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#n14>.
2. Stratehiia rozvytku sfery innovatsiinoi diialnosti na period do 2030 roku. Skhvaleno rozp. Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 lypnia 2019 r. № 526-r. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#n12>.
3. Sak, T. V. Shostak, L. V. and Vozniuk, Yu. S. (2022), *Rozvytok startapiv v Ukraini: teoretychni aspekty, tendentsii, mozhlyvosti, Infrastruktura rynku*, № 65, s. 43-48, available at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/65_2022/9.pdf.
4. Cherniavska, O. V. Hnypa-Chernevetska, L. V. and Chzhysyuni Van (2017), *Startap yak obiekt investytsiinoho protsesu: sutnist ta zhyttievyi tsykl isnuvannia, Naukovi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Serii: Ekonomichni nauky*, № 5, s. 119-128, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2017_5_16.
5. Ivanchenko, N. O. Pods-krebko, O. S. and Sidletska, A. O. (2020), *Osnovni problemy ta perspektyvy rozvytku rynku startapiv v Ukraini, Biznes Inform*,

№ 4, s. 303-311, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2020_4_37.

6. Trofymenko, O. O. and Iliash, O. I. (2023), *Porivnialnyi analiz rozvytku startapiv u svitovii ekonomitsi, Problemy ekonomiky*, № 3, s. 25-30, available at: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001490306>.

7. Stroiko, T. V. Konstantynov, V. A. and Bondar, M. M. (2024), *Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia startap-pidpriemnytstva, Derzhava ta rehiony. Serii: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, № 2 (132), s. 104-109.

8. Fedorov, R. K. (2021), *Stan ta osnovni napriamy rozvytku startapiv v Ukraini, Efektyvna ekonomika*, № 4, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8783>.

9. Khaustov, M. M., (2023), *Startapy: stvorennia ta masshtabuvannia: monohrafiia*, FOP Liburkina L. M., Kharkiv, 224 s.

10. Antonyuk D. and Antonyuk K. (2023), *Porivnialnyi analiz ekosystem startapiv u modeliakh rozvytku krain Skhidnoi Yevropy: dosvid pisliavoiennoi rekonstruktsii Ukrainy, Menedzhment i pidpriemnytstvo: tendentsii rozvytku*, № 2 (24), s. 59-69. <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2023-2/24-06>.

11. Khaustov, M. M., Danko, A. T., Bondarenko, D. V. and Yurchenko, O. K. (2022), *Doslidzhennia ekosystem startapiv krain svitu dlia zabezpechennia yikh ekonomichnoho zrostannia, Biznes Inform*, № 8, s. 47-59. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-8-47-59>.

12. Hubarieva I. (2023), *Ekosystemy startapiv v Ukraini: problemy, tendentsii, perspektyvy, Ekonomika ta suspilstvo*, № 55. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-95>.

13. Lytvyn, I. V. (2022), *Formuvannia ta rozvytok ekosystem startapiv, Naukovi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vyp. 41, s. 61-65, available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/41_2022ua/13.pdf.

14. Sytnyk, N. I. Perminova, S. A. and Chuprina, M. O. (2023), *Rozvytok vitchyznianoï ekosystemy startapiv v umovakh hlobalnykh vykykiv siohodennia, Ekonomichnyi prostir*, № 186, s. 81-87. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/186-14>.

15. Smachylo V., Khalina V. and Chayka D. (2021), *Formuvannia lokalnoi startap-ekosystemy, Ekonomika ta suspilstvo*, № 23. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-23-9>.

16. Mitsenko, N. H. and Mishchuk, I. P. (2025), *Startup yak instrument realizatsii innovatsiino-ho potentsialu, Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, № 2, s. 471-475. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-340-74>.

17. Duma, O. I. and Zavtura, K. O. (2021), *Ekosystema startapiv v Yevropi: krashchi praktyky ta uroky dlia Ukrainy, Management and entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development*, vol. 3, no. 1, s. 119-130, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/meu_2021_3_1_12.

18. Tymoshenko, M. V. (2022), *Innovatsiini startapy yak chynnyk rozvytku ekonomiky: krashcha svitova praktyka ta dosvid Ukrainy, Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Serii ekonomichna. Serii yurydychna*, vyp. 33, s. 13-20. <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6618998>.

19. *StartupBlink*, available at: <https://www.startupblink.com/>.

20. Ukrainski startapy zaluchyly \$462 mln u 2024 rotsi. (21 bereznia 2025), *CodeUA*, available at: <https://codeua.com/uk/ukrayinski-startapy-zaluchyly-462-mln-u-2024-roczii/>.

21. *Global Innovation Index 2024. Unlocking the Promise of Social g Entrepreneurship*. 17th Edition. WIPO, 2024, 324 p., available at: https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/assets/67729/2000%20Global%20Innovation%20Index%202024_WEB3lite.pdf.

Стаття надійшла до редакції 16 березня 2025 року